
SMJERNICE ZA RAZVOJ JAVNIH POLITIKA – DRUŠTVENO PODUZETNIŠTVO U POLJOPRIVREDI

Projekt “Dijalogom do Hrvatske
mreže za društveno poduzetništvo”

Institut za razvoj i međunarodne
odnose – IRMO

Zagreb, srpanj, 2022.

IRMO

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

SADRŽAJ

UVOD.....	3
1. DRUŠTVENO PODUZETNIŠTVO U POLJOPRIVREDI.....	4
1.1. Značaj društvenog poduzetništva u poljoprivredi (DP u P).....	4
1.2. Značaj zadrugarstva za društveno poduzetništvo u poljoprivredi.....	6
2. STRATEŠKI OKVIR ZA DRUŠTVENO PODUZETNIŠTVO U POLJOPRIVREDI ..	11
3. SADAŠNJE OKOLNOSTI I NEKA OD KLJUČNIH OGRANIČENJA ZA RAZVOJ DP U POLJOPRIVREDI KOJA TRAŽE RJEŠENJA	18
4. VAŽNOST POSTOJEĆEG POTENCIJALA DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI ZA DALJNI RAZVOJ SEKTORA.....	21
5. REZULTATI PROVEDENIH FOKUSNIH GRUPA U PODRUČJU DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI	25
6. NA ŠTO UKAZUJU PRIMJERI DOBRE PRAKSE DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI U RH?	27
7. SMJERNICE ZA RAZVOJ POLITIKA U PODRUČJU DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI	30
LITERATURA	41

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Evropskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

UVOD

Smjernice za razvoj javnih politika s fokusom na društveno poduzetništvo u poljoprivredi, integralni su dio istraživanja koje se provodi u sklopu projekta „Dijalogom do Hrvatske mreže za društveno poduzetništvo“ kojem je cilj ojačati kapacitete OCD-a za partnerski odnos sa slijedećim ciljnim skupinama: organizacije civilnog društva (50) socijalni partneri (30 poduzetnika i 4 sindikata) HZZ (10), Centri za socijalnu skrb (10), jedinice regionalne i lokalne samouprave (20) i znanstvene organizacije (5). Provedbom ispitivanja javnog mnijenja i potreba društva, znanstvenim istraživanjima, izradom smjernica i analiza društvenog utjecaja te strukturnog dijaloga svih dionika i donositelja odluka cilj projektnih aktivnosti i rezultata je doprinijeti razvoju društvenog poduzetništva te uspostaviti Hrvatsku mrežu za društveno poduzetništvo kao alat stalnog dijaloga.

Ovaj dokument predstavlja jednu od osam predviđenih smjernica za javne politike izrađenih u okviru projekta. Preostale smjernice su: 1. društveno poduzetništvo i mladi; 2. zakonodavni okvir i društveno poduzetništvo; 3. društveno poduzetništvo, ranjive skupine i socijalne usluge; 4. komunikacijski kanali društvenog poduzetništva i nositelja javnih politika te instituti potpore; 5. društveno poduzetništvo i obrazovni sustav; 6. porezna politika i društveno poduzetništvo; 7. državna imovina u funkciji društvenog poduzetništva.

U prvom dijelu dokumenta prikazan je kratak osvrt na značaj društvenog poduzetništva u poljoprivredi, a potom se razmatraju smjernice za razvoj javnih politika u navedenom području. Izvorište za razradu smjernica su rezultati desk i terenskog istraživanja, odrađeni dodatni intervjui te strateški razvojni dokumenti relevantni za segment poljoprivrede.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

1. DRUŠTVENO PODUZETNIŠTVO U POLJOPRIVREDI

1.1. Značaj društvenog poduzetništva u poljoprivredi (DP u P)

Koncept društvenog poduzetništva sve više dobiva na značaju na globalnoj razini te ima svoju poveznicu na niz drugih područja istraživanja koja se naslanjaju i na poduzetništvo i socijalnu politiku, lokalni i regionalni razvoj, ruralni razvoj, razvoj poljoprivrede, politiku zapošljavanja, politiku zaštite okoliša i niz drugih područja. **Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020.** (Vlada RH, 2015) predstavlja prvi institucionalni okvir za razvoj društvenog poduzetništva. U Strategiji je navedeno kako je društveno poduzetništvo svojevrsna sprega ekonomije, marginaliziranih skupina na tržištu rada, kreiranja novih proizvoda, očuvanja resursa, vrednovanja ukupne prirodne i kulturne baštine, unapređenja kvalitete života te slobodi odlučivanja kroz poslovanje za društvenu dobrobit (Šimleša et al., 2016). Ovako holistički i integrirano postavljena definicija naglašava ključne elemente održivosti koji nisu isključivo usmjereni na dobit već na ljude i prirodu kao mjesta života i opstanka onih koji dobit stvaraju (Petričević, 2012). Upravo mjesto života i opstanka ljudi koji žive na područjima na kojima djeluju su ključni kada je riječ o društvenom poduzetništvu u poljoprivredi.

U Hrvatskoj, društveno poduzetništvo prvi put spominje Gojko Bežovan u reviji za sociologiju 1996. godine, referirajući se na „neprofitno poduzetništvo“ (Šimleša et al. 2016.), a proces razvoja samog koncepta nastupio je prije 15-ak godina, bitno kasnije nego u razvijenijim zemljama EU. Prva socijalna poduzeća iznikla su iz organizacija civilnog društva te su bila podržana od strane inozemnih donatora. Pri tome je posebno bila isticana anglosaksonska škola društvenog poduzetništva, a njen utjecaj u RH je bio vidljiv i tijekom procesa izrade Strategije razvoja zadrugarstva u razdoblju 2002-2004 (Bateman i Maleković, 2003), koja je bitna prilikom razmatranja problematike DP u poljoprivredi.

DP u poljoprivredi, koje je nadovezano na aktivnosti iz skoro svih ključnih razvojnih segmenata, slijedom iskustava i u zemljama članicama EU i RH, među ostalim, usko je povezano na problematiku uključivanja lokalne zajednice iz ruralnih područja i doprinos koji se pruža temeljem podmirivanja posebnih potreba određenim grupama stanovnika – od osoba i djece s posebnim potrebama, starijima, mladima, socijalno isključenima i dr. U tom smislu možemo govoriti i o **društveno angažiranoj poljoprivredi koja podrazumijeva primjenu inovacija u**

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

svrhu oživljavanja razvojnog potencijala tradicionalne poljoprivrede. Ovakva društvena angažiranost u poljoprivredi, uz ostalo, uključuje niz aktivnosti, a među njih valja izdvojiti: mogućnosti za okuku i rad, za rekreaciju i podizanje kvalitete života, za obrazovanje, pružanje usluga stanovništvu ruralnih područja, za rehabilitaciju i terapiju i niz drugih. **Kombiniranje obrazovnih, socijalnih i zdravstvenih usluga je uobičajeno a po čemu je prepoznato primjerice, talijansko društveno poduzetništvo u poljoprivredi.** Kad se radi o **socijalnoj poljoprivredi**, ono pokriva niz poljoprivrednih djelatnosti, od uzgoja povrća, voća, vinove loze i maslina do brige za životinje i proizvodnje i prodaje poljoprivrednih proizvoda za potrebe lokalne zajednice i šire. Ovakvi angažirani društvenih poduzetnika u poljoprivredi **omogućavaju podizanje kvalitete življenja u ruralnim područjima kroz stvaranje novih zaposlenja** (u kojima je zapošljavanje izuzetno otežano), diverzifikaciju proizvodnje (a time i povećanje prihoda), pružanje usluga kojima oskudijevaju manje razvijena ruralna područja, te u cjelini **pridonose stvaranju bolje slike o poljoprivredi i poljoprivrednicima** u javnosti, te još značajnije, **potiču umrežavanje društvenih poduzetnika, aktera i dionika na lokalnoj i regionalnoj razini, što dodatno pridonosi jačanju konkurentnosti ruralnih područja. Sve spomenuto pridonosi zadržavanju mladih obrazovanih ljudi u područjima koja bilježe njihovo najizraženije iseljavanje.**

Značaj društvenog poduzetništva u poljoprivredi dolazi do izražaja već i slijedom rezultata empirijskog istraživanja provedenog u sklopu ovog projekta koji potvrđuju kako je najzastupljenije djelovanje društvenih poduzeća u Hrvatskoj upravo u sektoru poljoprivrede, tj. od ukupno 526 ispitanika, njih 138 (26,24%) djeluje u navedenom području¹. Ovakvi rezultati ne iznenađuju s obzirom na kontekst razvoja društvenog poduzetništva u Hrvatskoj, u kojemu je ključnu ulogu odigralo zadrugarstvo, posebno u području poljoprivrede.

Ipak, u usporedbi sa prosjekom EU-a, hrvatski poljoprivredni sektor zaostaje u konkurentnosti i produktivnosti, ruralna područja suočena su sa brojnim problemima (negativna demografska kretanja, depopulacija, nedostatak osnovne infrastrukture i dr.).

¹ Slijedi područje pružanja socijalnih usluga u okviru kojeg djeluje 114 ispitanika (21,67%), u proizvodnoj djelatnosti djeluje 68 ispitanika (12,93%), u sektoru turizma djeluje njih 50 (9,51%), u sektoru kulture djeluje 28 društvenih poduzeća (5,32%), u području pružanja intelektualnih usluga djeluje 15 ispitanika (2,85%) te u području obrazovanja djeluje najmanji broj društvenih poduzeća, njih 11 (2,09%).

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

1.2. Značaj zadrugarstva za društveno poduzetništvo u poljoprivredi

Uloga zadrugarstva, ključnih društvenih poduzetnika kada je riječ o ruralnom, lokalnom i regionalnom razvoju u Hrvatskoj, nije prepoznata. Njihov udio u ukupnom broju poljoprivrednika je zanemariv. Promatrano kroz četverogodišnje razdoblje (od 2016. do 2019. godine) prema Upisniku poljoprivrednika, broj zadruga u Hrvatskoj bilježi padajući trend (u 2019. ih je bilo 6% manje nego u 2016.), a njihov udio u ukupnom broju poljoprivrednika stagnira i čini tek 0,2%. S obzirom da su terenska istraživanja na projektu potvrdila poznatu činjenicu da su najveći dio zadruga upravo poljoprivredne zadruge u RH, te na prepoznatu ulogu zadrugarstva za DP u cjelini kao i razvoj niza propulzivnih regija u cijeloj Europi, nužno je osvrnuti se dodatno na njih. Zadrugarstvo podrazumijeva postojanje *zadružnog stava*, sposobnosti i voljnost za suradnjom. Zadruga se zasniva na suradnji, unutrašnjem povjerenju i poštenju, osnaživanju, dignitetu, solidarnosti i osjećaju partnerstva, što daje dragocjenu snagu poslovnoj djelatnosti te ih izdvaja među značajne instrumente održivog gospodarskog i društvenog napretka zajednice. Imaju niz poslovnih prednosti u usporedbi s konvencionalnim poslovnim djelatnostima kojima upravlja investitor. Poljoprivredne su zadruge u vlasništvu i pod nadzorom pojedinačnih poljoprivrednika, stvorene u svrhu pomaganja pojedinačnim poljoprivrednicima da svoje proizvode plasiraju na tržište, poboljšaju kvalitetu, promoviraju nove proizvode, dođu do jeftinijih sirovina, dobiju tehničke savjete itd. Pri tome stvaraju mnoge prednosti za lokalnu zajednicu, što više nego opravdava potporu koju bi dionici sa viših razina upravljanja trebali pružiti zadružnom sektoru.

Ulogu poljoprivrednih zadruga nije moguće razmatrati odvojeno od problematike održivog gospodarskog i socijalnog razvoja s obzirom na ostvarene rezultate na globalnoj razini upravo u ovim segmentima. Njihov doprinos je prije svega prepoznat prilikom stvaranja i održavanja «pristojnih zaposlenja» kao i prilikom zalaganja za socijalnu uključenost. Nadalje, na globalnoj razini je prepoznat i njihov doprinos ostvarenju solidarnost između i unutar zajednica, promoviranju snažnije jednakosti i dostojanstva zaposlenika, te doprinos prilikom osiguravanja pristupa tržištu malim proizvođačima, a što je izuzetno značajno za manje razvijena ruralna područja u kojima leži značajan potencijal za razvoj društvenog poduzetništva u poljoprivredi. Za Hrvatsku je značajno saznanje to što su u nekim zemljama EU-a, te regijama koje su prije bile nerazvijene (primjerice sjeverna Italija, sjeverna Španjolska, te skandinavske zemlje), upravo zadruge bile kritični čimbenik prilikom ostvarivanja održivog gospodarskog i socijalnog oporavka (Bateman i Maleković, 2003).

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

Unatoč spomenutoj prepoznatljivosti njihova značaja i doprinosa razvoju, poglavito manje razvijenih lokalnih zajednica i regija, uključujući one u tranziciji, razvoj zadrugarstva je izuzetno zanemaren u Hrvatskoj. Vidović i Rakin ističu kako se zadruge nisu našle među razvojnim prioritetima bilo koje od ključnih razvojnih politika koje se dotiču razvoja društvenog poduzetništva, a za razloge slabog opravka sektora se, među ostalim, spominje **javna neangažiranost, nepovjerenje naslijeđeno iz prethodnog razdoblja, ali i činjenica da društvene i kulturološke okolnosti nisu pridavale vrijednost solidarnosti i kolektivnom uključivanju za dobrobit zajednice** (Vidović i Rakin, 2017).

Kao što je spomenuto u ranijim Smjernicama, te izrađenoj studiji u okviru ovog projekta: „Strategija društveno poduzetništva – gdje smo“, u Hrvatskoj se izuzetno malo govori o snažnom doprinosu kako društvenog poduzetništva, tako i zadrugarstva lokalom i regionalnom razvoju. U mnogim europskim zemlja je ovaj doprinos davno prepoznat, primjerice, uz spomenutu Španjolsku i Italiju, u Danskoj, Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Finskoj, Švedskoj i Sloveniji. Jedan od najprepoznatijih primjera u svijetu su upravo zadruge u regiji Mondragon u Španjolskoj. Međutim, rijetko se čuje o tome do koje mjere je ovako razvijen i javno podržan sustav zadrugarstva pridonio cjelokupnoj transformaciji danas izuzetno konkurentnih i gospodarski propulzivnih regija kao što je to Baskija, regije u sjeveroistočnoj i srednjoj Italiji te drugim regijama u spomenutim zemljama. Primjerice, Emilia- Romagna je regija sa najrazvijenijim sektorom zadrugarstva u Italiji, te ujedno najrazvijenija regija u toj zemlji. Spomenuta iskustva osnova su za iskorištavanje ovog oblika DP u smislu poticanja samodostatnosti i endogenih lokalnih razvojnih procesa, sektorskih promjena i razvoja, tj. povezivanja poljoprivrede, poduzetništva i usluga u zajednici sa sigurnim tržištima, najnovijim tehnologijama i inovacijama, kako bi u konačnici ovaj oblik DP u što većoj mjeri služilo u korist šire zajednice.

U Hrvatskoj je jedna prilika, izuzetno značajna upravo za DP u poljoprivredi, propuštena. Naime, izrađen Nacrt **Strategije razvoja zadrugarstva 2004. godine**, uz popratni dokument: „**Promicanje razvoja zadruga kroz izrađene smjernice za institucije koje se bave lokalnim i regionalnim gospodarskim razvojem**“, nisu zaživjeli. I ovaj sektor, kao i cjelina razvoja društvenog poduzetništva je imao veliku potporu kroz EU predpristupna sredstva, ovaj put Cards program za Hrvatsku. Akcijski plan kao i cjelokupna Strategija izrađena je tijekom kontinuirane, bliske i vrlo intenzivne suradnje temeljene na participativnom pristupu, sa ključnim (tadašnjim) Ministarstvom gospodarstva, rada i poduzetništva, Ministarstvom poljoprivrede šumarstva i voda, Hrvatskim savezom zadruga, Hrvatskim poljoprivrednim

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

zadružnim savezom, Savezom kreditnih zadruga, Savezom zadruga zagrebačke regije, Savezom zadruga Slavonije i Baranje, Savezom zadruga Zadarske županije i Savezom zadruga Varaždin, Institutom za razvoj i međunarodne odnose i svim drugim relevantnim akterima. Angažirani stručnjaci u okviru Konzorcijuma ECODES izradili su strateški dokument na način i uz pristup koji je u to vrijeme i danim okolnostima bilo moguće izraditi.

Strategija razvoja zadrugarstva, (2003) . i Smjernice za provedbu Strategije (2004.) – propuštena prilika?

Ključna pitanja obuhvaćena Strategijom bila su slijedeća:

1. **Doprinos zadružnog sektora gospodarskom i društvenom razvoju RH**
2. **Pozadina razvoja zadružnog sektora u RH**
3. **Ključni dionici**
4. **Ključna ograničenja za razvoj zadrugarstva u RH** (pozadina, siva ekonomija, „pseudo-zadruga“, struktura vlasništva, za, poslenici članovi, nedostatak financijske podrške, nepovoljan porezni sustav, odsustvo lokalne institucionalne podrške, slabosti postojećih zadružnih tijela na regionalnoj razini, zaostali kulturni antagonizam)
5. **Iskustva EU zemalja članica i zemalja u procesu pridruživanja (Njemačka, Španjolska, Italija, Danska, Finska, Švedska, Velika Britanija, Slovenija, sažetak ključnih lekcija)**
6. **Vizija za zadružni pokret u RH**
7. **Ključne opće policy preporuke** (zadružna načela i zakonska regulativa, porezni sustav, središnja zadružna tijela, podrška na središnjoj državnoj razini, središnja financijska podrška, pitanja lokalne institucionalne podrške, pitanja lokalne financijske podrške)
8. **Ključne preporuke na sektorskoj razini** (pozadina, radničke zadruge, poljoprivredne zadruge, financijske zadruge, marketinške/obrtničke zadruge, socijalne zadruge, zadruge zajednice, potrošače zadruge, stambene zadruge)

Smjernice za provedbu Strategije

- Upotrebna vrijednost izrađenih spomenutih Smjernica bila je u tome što je svako poglavlje bilo popraćeno nizom primjera iz drugih zemalja kako bi se vidjelo kako se određena ograničenja rješavaju u praksi drugdje.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

- svako je pod poglavlje ovih Smjernica sadržavalo posebno izdvojene ključne aktivnosti koje je trebalo poduzeti.
- U tom smislu, Smjernice su poslužile kao izuzetno komplementarni, dodatno podržavajući praktičan *policy* dokument uz Strategiju razvoja zadrugarstva, izrađene uz participativan pristup s ciljem olakšavanja primjene svih preporuka u praksi i na svim razinama.
- Radilo se o iskoraku jer u to doba nije bilo u Hrvatskoj izrađenih strateških dokumenata koji su nam na raspolaganju danas, a poglavito nije bilo integriranja proračunskog i razvojnog planiranja, proces koji je iniciran slijedom izrađenih Uputa za izradu Planova razvoja JRPS od strane MRRFEU, u srpnju 2021.

Nacrt Strategije sadrži 24 konkretne preporuke, među kojima je njih 5 usmjereno ciljano na poljoprivredne zadruge, koje su izrađene temeljem analize stanja cjelokupnog zadružnog sektora u RH, temeljem sagledavanja opsežnog iskustva najbolje prakse u Europi, ali i kao posljedica rasprava koje su uslijedile s ključnim dionicima oko prvih nalaza kao i zajedničkih studijskih putovanja sa relevantnim dionicima u Italiju i Sloveniju. Sve preporuke su u Akcijskom planu rangirane po prioritetu, navedene su odgovorne osobe, provedbena tijela te vremenski rok za provedbu. Strategija i Smjernice, unatoč okolnosti što su izrađene uz korištenje izuzetno participativnog pristupa, nisu usvojene. Nije bilo političke volje i ovi su dokumenti ostali neiskorišteni u *policy* svrhe, unatoč činjenici što su pitanja na koja se odnose danas u potpunosti još izuzetno aktualna, te preporuke i sugerirana rješenja primjenjiva za rješavanje ključnih ograničenja za sektor zadrugarstva, uključujući i DP u poljoprivredi.

Naknadna istraživanja potvrdila su također da postojanje Zakonske regulative, ovakva kakva je aktualna, nažalost, nikako nije dovoljna podrška razvoju zadruga kao vodećim društvenim poduzetnicima koji su u spomenutim zemljama EU polučili zapažene rezultate za razvoj lokalne zajednice. Pored toga, poslovanje zadruga prema postojećim odredbama Zakona o zadrugama⁵⁹ Vojvodić i Šimić Banović (2019) smatraju nejasnim i ograničavajućim za razvoj društvenog poduzetništva te ujedno naglašavaju da se dodatno ograničenje odnosi na problem dvostrukog oporezivanja ostvarene dobiti, s obzirom da su zadruge obveznici poreza na dobit prema Zakonu o porezu na dobit. Slična mišljenja imaju i ključni akteri, kao što je to

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

primjerice Milan Medić, predsjednik LEADER MREŽE Hrvatske i voditelj LAG-a Valis Colapis iz Ozlja, dugogodišnji civilni aktivist

Važno je međutim istaknuti da zadrugarstvo prolazi kroz određene transformacije koje su vidljivije u zadrugama drugih zemalja članica no postepeno se promjene naziru i u Hrvatskoj. O novoj formi zadrugarstva govore i Vojvodić i Banović (2019) ističu kako je sve prisutnija nova forma zadrugarstva, otvorena raznovrsnim akterima i novim industrijama, posebice u onim područjima koja značajno pridonose održivosti lokalne ekonomije i razvoju inovacija s ciljem stvaranja novih vrijednosti korištenjem obnovljivih izvora energije (OIE), održivog gospodarenja otpadom; dinamičke, eko-poljoprivrede, organskog uzgoja hrane te mogućnosti financiranja novih poduzetničkih pohvata i prema principima etičkog bankarstva. Novi oblici zadrugarstva su izuzetan potencijal za daljnji razvoj društvenog poduzetništva, tim više ukoliko se radi o kombiniranju poljoprivrede sa drugim segmentima razvoja – socijalnim, okolišnim, obnovljivim izvorima energije, edukacijom, turizmom, kulturom, sportom i dr.

Temeljem spomenutog, jasno je da se sektor društvenog poduzetništva u ovom razvojnom segmentu razvijao bez ikakve pomoći, zahvaljujući entuzijazmu i inicijativama istaknutih pojedinaca i aktera, a o nekim primjerima će u nastavku biti više riječi.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

2. STRATEŠKI OKVIR ZA DRUŠTVENO PODUZETNIŠTVO U POLJOPRIVREDI

EU kontekst:

Poljoprivredno-prehrambeni sektor je jedan od najznačajnijih gospodarskih sektora u EU s obzirom da na području EU djeluje 10 milijuna poljoprivrednika, s oko 40 milijuna radnih mjesta u preradi hrane, maloprodaji hrane i prehrambenim uslugama ovisnim o poljoprivredi.

S ciljem ostvarivanja održivosti od poljoprivrednika se očekuje da se pridržavaju standarda sigurnosti, zaštite okoliša te zdravlja i dobrobiti životinja. Navedeni standardi su među najstrožim u svijetu, a njihova provedba osigurava se Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU-a (ZPP). Nova zajednička poljoprivredna politika (ZPP) će se primjenjivati u razdoblju 2023. – 2027. godine.² Nova ZPP bit će ključni alat u postizanju ambicija **Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system** kao i **EU's biodiversity strategy for 2030**.

Na EU razini usvojena je **Vizija razvoja ruralnih područja do 2040. godine**, a iz koje proizlaze **Akcijski plan** te **Ruralni pakt za umrežavanje svih dionika** ruralnog, ali i regionalnog razvoja s ciljem revitalizacije ruralnih područja. **Vizija razvoja ruralnih područja do 2040. godine** relevantna je s obzirom da se njome predviđa promicanje opsežne mjere „**Poduzetništvo i socijalna ekonomija u ruralnim područjima**“.

Europski zeleni plan je razvojna strategija usredotočena na pitanja klime, okoliša i zaštitu prirode i za koju su poljoprivreda i ruralna područja od ključne važnosti. Reformom se

² Njome je predviđeno povećanje doprinosa poljoprivrednim okolišnim i klimatskim ciljevima EU-a (zelenije poljoprivredne prakse usmjerene na ekološki uzgoj, plodored, očuvanje tla bogatih ugljikom), pružanja fokusiranih potpora manjim poljoprivrednim gospodarstvima (prioritet u financiranju imaju mladi poljoprivrednici i mala poljoprivredna gospodarstva) te omogućavanje veće fleksibilnosti državama članicama u prilagodbi mjera lokalnim uvjetima. Veća fleksibilnost u planiranju omogućava svakoj zemlji članici da u svojim strateškim planovima bolje definiraju korištenje sredstava u poljoprivredi u skladu s lokalnim potrebama i uvjetima. Također, države članice obvezale su se predanu brigu o socijalnim i radničkim pravima poljoprivrednih radnika, te na penalizaciju poslodavaca koji ne poštuju ta pravila.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

predviđaju alokacije sredstava SP ZPP-a: minimalno 25% alokacije izravnih plaćanja kroz eko sheme i minimalno 35 % alokacije za ruralni razvoj kroz okolišne intervencije.³

Hrvatski kontekst:

Kada je riječ o hrvatskom kontekstu valja spomenuti slijedeće ključne strateške dokumente.

Strategija poljoprivrede do 2030. (NN 26/2022) - Ovaj ključan strateški dokument prepoznaje važnost jačanja znanja i kompetencija poljoprivrednika, posebice u području razvoja inovacija i suvremenog poslovanja s ciljem jačanja njihove konkurentnosti i produktivnosti. Istovremeno, Strategija detektira ograničavajuće faktore razvoja poljoprivrede u kompleksnim regulatornim, poreznim i administrativnim opterećenjima.

Vizija razvoja poljoprivrede u ovom dokumentu definirana je u četiri strateška cilja: 1) povećanje produktivnosti i konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora; 2) jačanje održivosti i otpornosti poljoprivredne proizvodnje na klimatske promjene; 3) obnova ruralnog gospodarstva i unaprjeđenje uvjeta života u ruralnim područjima; i horizontalni cilj 4) poticanje inovacija u poljoprivredno-prehrambenom sektoru.

Strategija se izričito ne referira na DP u P no nadovezuje se na niz tema koje su izuzetno relevantne za ovaj oblik DP poljoprivrede. Primjerice, navodi se kako je nužno unaprijediti poduzetničke sposobnosti proizvođača u poljoprivredno-prehrambenom sektor te kako je potrebno poticati poduzetnike na osnivanje i razvoj poslovanja u poljoprivredi. Također, usmjerenost je i na mlade poljoprivrednike kroz dodatne potpore dohotku upravo sa ciljem njihova zadržavanja na ruralnim područjima. Nadalje, prepoznaje se važnost zadrugarstva, i potrebe osnivanja novih zadruga, što bi pridonijelo smanjenju pojedinačnih troškova, a

³ Doprinos klimatskim ciljevima osigurati će se kroz potpore praksama i ulaganjima za prilagodbu klimatskim promjenama (investicije u navodnjavanje, zaštitu od mraza/tuče, nadstrešnice i lokve za napajanje stoke, podizanje suhozida, terasa, živica) te praksama s ciljem ublažavanja klimatskih promjena (smanjenje emisija stakleničkih plinova, investicije u obnovljive izvore energije). Doprinos ciljevima za očuvanje okoliša osigurati će se kroz potpore praksama vezanim uz zaštitu tla, vode i zraka (ekološka poljoprivreda, povećanje organske tvari u tlu, smanjenje uporabe pesticida). Doprinos ciljevima za zaštitu prirode osigurati će se kroz potpore praksama i ulaganjima koje doprinose očuvanju bioraznolikosti i ruralnog krajobraza (potpore za ograničenja u gospodarenju šumama na području ekološke mreže NATURA 2000; za zaštitu izvornih i zaštićenih pasmina domaćih životinja, zaštićenih leptira i ptica; za očuvanje travnjaka velike prirodne vrijednosti i dr.).

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinansirala Europska unija iz Evropskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

proizvodi i proizvođači bili bi konkurentniji s pristupom većem tržištu. S obzirom na vrlo mali udio zadruga u ukupnom broju poljoprivrednika nužno je njihovo jačanje. Kada je riječ o poticanju uključivanja dionika u lokalni razvoj, značajno mjesto zauzimaju LAG-ovi.

Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike RH (SP ZPP HR) je programski strateški dokument i temelj za korištenje sredstava europskih poljoprivrednih fondova (EFJP i EPFRR) i primjenu alata i instrumenata ZPP-a (izravna plaćanja, ruralni razvoj, sektorske intervencije). Potrebe i prioritete poljoprivrede i ruralnih područja u Hrvatskoj utvrđeni su na temelju provedenih SWOT analiza za 9 specifičnih ciljeva ZPP i međusektorski (horizontalni) cilj (modernizirati sektor poticanjem i razmjenom znanja, inovacija i digitalizacije u poljoprivredi i ruralnim područjima te poticanje njihovog prihvaćanja), koji su propisani temeljnim uredbama nove, reformirane ZPP:

- Jačati otpornosti sektora: povećanje konkurentnosti i usmjerenosti na tržište; poboljšanje položaja poljoprivrednika u vrijednosnom lancu; potpora održivom dohotku
- Jačati zaštitu okoliša i djelovanje u području klime: doprinos ublažavanju klimatskih promjena; poticanje održivog upravljanja prirodnim resursima; zaštita bioraznolikosti
- Unaprijediti kvalitetu života u ruralnim područjima: osiguranje hrane visoke kvalitete; promicanje zapošljavanja i rasta; potpora generacijskoj obnovi.

Nužno je osigurati potporu dohotku kroz izravna plaćanja čime se poljoprivrednicima osigurava stalan prihod što je ključan element u zadržavanju poljoprivrednika na ruralnom prostoru. Potpore će posebno biti usmjere na male i mlade poljoprivrednike s najvećim potencijalom rasta i razvoja proizvodnje kao i poticanje udruživanja poljoprivrednika s ciljem jačanja njihova položaja na tržištu.

Poljoprivrednicima će biti osigurana savjetodavna podrška u ostvarivanju povećane proizvodnje, investicija u primarnu proizvodnju i preradu te u brendiranju proizvoda. Bit će im omogućeno i umrežavanje kroz rad **Nacionalne ruralne mreže** s ciljem dijeljenja

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

informacija, znanja i vještina te izravno sudjelovanje u projektima stvaranja inovativnih rješenja za konkretne izazove proizvodnje i upravljanja gospodarstvom.⁴

Nacrtom SP ZPP RH programirano je ukupno 77 intervencija: izravnih plaćanja, sektorskih intervencija te intervencija ruralnog razvoja, za koje je osigurano 3.393.546.640 EUR-a sredstava iz europskih fondova, odnosno 3.662.186.755 EUR-a sa sredstvima državnog proračuna RH, a prema slijedećoj raspodjeli: Ruralni razvoj 1.715,4 EUR-a; 74.7 EUR-a Vinski program, Pčelarski program i Program za voće i povrće; 1.872,1 EUR-a Izravna plaćanja. Osim mladih, u Nacrtu se ističe važnost zadrugarstva koje u Hrvatskoj značajno zaostaje za drugim zemljama u EEU Nacrtu se također ističe agroturizam kao najznačajniji oblik ruralnog turizma u Hrvatskoj, koji je prepoznat kao važan segment razvoja malih seoskih prostora.

U cjelini gledajući, u **spomenutim strateškim dokumentima se prepoznaje navedena problematika no upitno je da li u dovoljnoj mjeri s obzirom na sva razvojna ograničenja s kojima su suočeni društveni poduzetnici u poljoprivredi u svakodnevnom poslovanju.**

Relevantni zakoni koji se dotiču direktno, ali, najčešće, samo indirektno, problematike DP u poljoprivredi su slijedeći :

Zakon o poljoprivredi (NN [118/18](#), [42/20](#), [52/21](#)); Odluka Ustavnog suda RH ([127/20](#))

Zakon o potpori poljoprivredi i ruralnom razvoju (NN [80/13](#), [41/14](#), [107/14](#))

Zakon o uspostavi institucionalnog okvira za provedbu europskih strukturnih i investicijskih fondova u Republici Hrvatskoj u financijskom razdoblju 2014. – 2020. (NN [92/14](#))

Uredba o tijelima u Sustavu upravljanja i kontrole korištenja Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (NN [129/2014](#))

Drugi nadovezani zakoni su slijedeći:

- Uredba (EU) 2021/2115 europskog parlamenta i vijeća od 2. prosinca 2021. o utvrđivanju pravila o potpori za strateške planove koje izrađuju države članice u okviru zajedničke poljoprivredne politike (strateški planovi u okviru ZPP-a) i koji se financiraju iz Europskog fonda za jamstva u poljoprivredi (EFJP) i Europskog poljoprivrednog fonda

⁴ Sustav poljoprivrednih znanja i inovacija – AKIS (Agriculture Knowledge and Innovation System), čija je uspostava obvezna za sve države članice EU-a, objedinjavat će sve navedeno.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

za ruralni razvoj (EPFRR) te o stavljanju izvan snage uredbi (EU) br. 1305/2013 i (EU) br. 1307/2013

- Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Narodne novine“, br. 20/18, 115/18 i 98/19)
- Zakon o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu („Narodne novine“, br. 29/18 i 32/19)
- Zakon o zadrugama („Narodne novine“, br. 34/11, 125/13, 76/14, 114/18 i 98/19)
- Zakon o gradnji („Narodne novine“, br. 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19)
- Zakon o zaštiti okoliša („Narodne novine“, br. 80/13, 153/13, 78/15, 12/18 i 118/18)
- Zakon o zaštiti prirode („Narodne novine“, br. 80/13, 15/18, 14/19 i 127/19)
- Zakon o zajedničkoj organizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda i posebnim mjerama i pravilima vezanim za tržište poljoprivrednih proizvoda („Narodne novine“, br. 82/13, 14/14 i 30/15)
- Zakon o vodama („Narodne novine“, br. 66/19 i 84/21)

Kada je riječ o strateškim dokumentima koji se odnose direktno ili indirektno na DP u poljoprivredi, valja dati kratki osvrt i na realizirano **Vrednovanje Strategije razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020.** koje je prezentirano javnosti u prosincu 2021. Osvrt je nužno dati već iz razloga jer su vrednovanja strateških programa/planova druga strana tih istih strateških dokumenata te su nam najkorisniji prilikom upravo osmišljavanja kako unaprijediti politiku, tj. buduće programe koji se odnose na politiku/problematiku koja se vrednuje. Stoga, prilikom razmišljanja o budućim smjernicama uputno je prisjetiti se da je ovaj vrlo relevantan i svrsishodan dokument izrađen, da njegove preporuke valja od strane ključnih dionika uvažiti i po njima djelovati te da one mogu biti korisne svima koji žele na bilo koji način podržati i doprinijeti poduzimanju neophodnih promjena u sektor DP:

Treba istaknuti da se DP u poljoprivredi nije posebno isticalo u spomenutom vrednovanju koje je realizirano tijekom 2021. Vrednovanje je imalo neke druge ciljeve koji su svakako ostvareni. Ipak treba naglasiti da su u okviru 3 ključna kriterija: efikasnost, efektivnost⁵ i

⁵ Prijevodi i tumačenje termina, efektivnost i efektivnost, tj. dva ključna kriterija vrednovanja navedeni su u Čl. 24. i 25. navedenog Pravilnika, dostupnog na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_07_66_1307.html

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

učinak, izdvojene preporuke koje su strateški značajne, među ostalim, i za društvene poduzetnike u poljoprivredi.

Vrednovanje Strategije razvoja DP u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020?

Izvadak nekoliko preporuka evaluacijskog izvješća bitnih za DP u poljoprivredi u okviru 3 ključna kriterija vrednovanja:

PREPORUKE VEZANO ZA KRITERIJ EFEKTIVNOSTI

- Daljnje jačanje kompetencija ciljnih skupina (nezaposlenih osoba, zaposlenih u DP, menadžera DP) u projektnim aktivnostima u okviru PDP-ova, s naglaskom na poduzetničke i digitalne vještine.
- Razvoj institucionalnog, strateškog i zakonodavnog okvira. Proces treba predvoditi strukturna jedinica u okviru institucije nadležne za razvoj društvenog poduzetništva u RH.
- Jačanje vidljivost i razumijevanja pojma društvenog poduzetništva (primjerice, kroz financiranje specifičnih kampanja, promociju društveno odgovorne javne nabave od strane MINGOR- a, osiguravanje nagrada za najuspješnija DP te kroz poticanje stvaranja kvalitetnijeg sadržaja i medijskih projekata).
- Osigurati fokusirano financiranje kroz buduće PDP-e te tematsku stručnu savjetodavnu potporu i mentorstvo za Korisnike projekata.
- Poticati razvoj poslovnih modela putem besplatne nefinancijske podrške i mentorstva (upravljanje projektima, razvoj poslovanja)

S obzirom da se u spomenutom Vrednovanju koriste drugačiji nazivi termina u odnosu na one definirane Pravilnikom o provedbi postupka vrednovanja, MRRFEU, od 2015., te 6.listopada 2019.⁵, u kojemu se engleski termini *efficiency* i *effectiveness* drugačije prevode, te, dodatno i značajnije, s obzirom na drugačije tumačenje pojma efikasnost i efektivnost ⁵ tima koji je pisao studiju u okviru ovog projekta, u odnosu na tumačenje evaluatorskog tima u navedenom Vrednovanju, u daljnjem tekstu koristiti će se isključivo termini efikasnost i efektivnost, u skladu sa pristupom koji je uveden Pravilnikom MRRFEU iz 2019. U tom smislu prijevod termina efektivnost je djelotvornost a termina efikasnost je učinkovitost pri čemu se termin efikasnost/učinkovitost, u skladu sa Čl. 25. Pravilnika definira kao: „postizanje željenog rezultata s minimalnim troškovima, odnosno postizanje najboljeg rezultata za danu razinu resursa“. Pravilnik je , dostupan na na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_07_66_1307.html a osnova za njegovu izradu, među ostalim je mjerodavni dokument: EVALSED :The resource for the evaluation of Socio-Economic Development - Evaluation guide https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/evaluations-guidance-documents/2013/evalsed-the-resource-for-the-evaluation-of-socio-economic-development-evaluation-guide

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

PREPORUKE VEZANO ZA KRITERIJ EFIKASNOSTI

- Potrebno je omogućiti kombinaciju različitih izvora financiranja društvenim poduzećima koja uvode na tržište nove usluge i/ili nove proizvode, koja se pozicioniraju na tržištu ili rastu.
- Potrebno je društvenim poduzetnicima omogućiti pojednostavljenje mogućnosti financiranja (posebno za projekte u fazi pripreme društveno poduzetničkih aktivnosti).
- Potrebno je razviti financijske instrumente za podršku društvenim poduzećima, uzimajući pri tome u obzir postojeće instrumente drugih pružatelja financijske podrške i potencijalno uočene nedostatke na tržištu.

PREPORUKE VEZANO ZA KRITERIJ UČINKA

- Potrebno je osigurati sredstva za manje PDP-e usmjerene na razvoj socijalnih inovacija koje doprinose društveno-ekonomskom razvoju lokalnih zajednica.
- Raspoloživim EU sredstvima treba osigurati značajnija sredstva društvenim poduzetnicima za: opremanje pogona za proizvodnju i nabavku strojeva i opreme, razvoj i testiranje pilot/poduzetničkih ideja, digitalnu transformaciju, internacionalizaciju poslovanja kao i sredstva za specifične potpore za zapošljavanje.
- Objaviti veći broj PDP-a ciljanih na DP kako bise osnažila njihova konkurentnost i vidljivost na tržištu te omogućila mentorska podrška u specifičnim područjima i vještinama nužnim društvenim poduzećima.

Uz izrađenu studiju u okviru ovog projekta, nalaze desk istraživanja te nalaze sa terenskog istraživanja, prilikom pisanja Smjernica su se uzele u obzir i preporuke realiziranog vrednovanja.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

3. SADAŠNJE OKOLNOSTI I NEKA OD KLJUČNIH OGRANIČENJA ZA RAZVOJ DP U POLJOPRIVREDI KOJA TRAŽE RJEŠENJA

Realiziranom SWOT analizom provedbe Strategije razvoja društvenog poduzetništva u RH u sklopu ovog projekta uočene su brojne slabosti u dosadašnjem razvoju društvenog poduzetništva, što nadopunjuju i rezultati provedenih fokusnih grupa u području društvenog poduzetništva u poljoprivredi. Rješavanje uočenih slabosti te iskorištavanje prisutnih snaga, koje se odnose na cjelinu sektora DP, zahtjeva poduzimanje konkretnih mjera, o čemu će biti više riječi u okviru Smjernica koje slijede u daljnjem tekstu. Ovdje bi se dodatno osvrnuli na neke od okolnosti koje u velikoj mjeri utječu na poljoprivredni sektor u Hrvatskoj, te se izravno dotiču i segmenta društvenog poduzetništva u poljoprivredi. Činjenica je da su društveni poduzetnici u poljoprivredi suočeni sa nizom problema koji su svojstveni društvenim poduzetnicima u svim razvojnim segmentima. Ipak, važno je istaknuti neke probleme koji se poglavito tiču njih, a posljedično se neminovno odražavaju i na DP u poljoprivredi.

Među ključnim ograničenjima je to da poljoprivredne **proizvodnje faktički više nema**, tj. kao industrijska grana, ključna za Hrvatski razvoj i zapošljavanje u ruralnim područjima, poljoprivreda zapravo nestaje. Samo kao izdvojen primjer, Hrvatskoj fali 50% mlijeka kao bi zadovoljila vlastite potrebe. Poljoprivredna proizvodnja ključna je za razvoj ruralnih, manje razvijenih područja u kojima se više ne proizvodi, ili, proizvodi se minimalno. Jedan od ključnih razloga je što je **Hrvatska sustavno uništila organizirani otkup poljoprivrednih proizvoda**. Život u ruralnim područjima i rad na selu nije moguć bez organiziranog otkupa. A upravo iz tih područja u najvećoj mjeri **odlaze mladi, pogotovo oni sa specifičnim znanjima i vještinama** i tu se dotičemo daljnjeg ključnog ograničenja a to je demografski slom hrvatskih sela. Bez ljudi u ruralnim područjima RH, teško je govoriti o DP u poljoprivredi.

Samo na ovom izdvojenom primjeru vidimo do koje mjere je DP u poljoprivredi vezano za niz drugih javnih razvojnih politika - gospodarstvo, zapošljavanje, demografsku politiku. Naime, kako ističe jedan od naših ključnih lokalnih razvojnih aktera, Milan Medić, u svakoj uređenoj državi poljoprivredni proizvođač je vezan za nacionalnu industriju hrane, koja na neki način odgovara izvršnoj vlasti. Takvu praksu ne vidimo u RH, u kojoj **država ne sudjeluje aktivno u dogovorima po kojim će cijenama i koje će količine prerađivačka**

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

industrija otkupljivati, s obzirom da sustav kontrole, tj. tržišno dogovaranje, nije razvijeno.⁶

Bilo bi nepravедno svu krivicu za probleme pripisati centralnoj razini. Činjenica da se na županijskoj razini izuzetno slabo podržava DP u poljoprivredi je svakako jedan od daljnjih problema. Preostaje vidjet do koje mjere će se ova okolnost promijeniti novom generacijom izrađenih Planova razvoja županija za višegodišnje financijsko razdoblje do 2027. Podrška od strane dionika na županijskoj razini kroz niz specifičnih mjera i aktivnosti je izuzetno potrebna.

Sektor je suočen i sa ograničenjima kao što su to smanjena lokalna potražnja u ruralni područjima koja otežava postizanje ekonomije obujma, nedostatak vještina za poslovno upravljanje te radne snage sa specifičnim znanjima i vještinama (sektorsko znanje) ali i vještine strateškog planiranja i umrežavanja, povećani troškovi prijevoza zbog udaljenosti od urbanih središta, poteškoće u stjecanju dovoljno investicijskog kapitala, neminovno slabija informiranost uslijed dislociranosti i otežanog neposrednog sudjelovanja na stručnim i drugim događanjima kao i niz drugih problema koji muče poduzetnike u poljoprivredi kao što su to pristup zemljištu, nizak povrat ulaganja u poljoprivredne djelatnosti ali i nejasne procedure za prijavu za dodjelu EU sredstava i dugi procesi donošenja odluka.

Dodatan intervju realiziran u okviru projekta sa društvenim poduzetnikom angažiranim na ESF projektu vezanim paralelno uz poljoprivredu i socijalni segment ukazao je i na niz drugih, na prvi pogled, manje važnih ograničenja. Među niz izdvojenih ograničenja valja istaknuti prezahtjevnju i nerazumljivu administraciju za one angažirane na realizaciji EU projekata a što naglašava potrebe za mentorstvom. Dodatno, a slijedom također

⁶ S druge strane, valja istaknuti drugačiji primjer.. onaj Italije, u kojoj je nezamislivo da Parmalat, talijanska mliječna i prehrambena korporacija, prestane otkupljivati mlijeko lokalnih zadrugara, te da proizvodi u svijetu prepoznat parmezana od mlijeka koje je uvezeno. S druge strane, imamo primjer austrijskih poljoprivrednika koji imaju sedmogodišnje ugovore i toliki broj godina znaju po kojoj cijeni će im se što od proizvedenog otkupiti. Samo ova dva primjera dovoljno govore o tome do koje mjere hrvatski poljoprivrednici i zadrugari posluju u nesigurnim okolnostima a što je za dodatne aktivnosti vezano za inicijative u okviru društvenog poduzetništva u poljoprivredi izuzetno ograničavajuće

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

nedostatnog iskustva, istaknuti su **problemi sa postizanjem održivosti realiziranih projektnih zadataka**

Ograničenja su svakako izuzetno istaknuta i kada je riječ o poljoprivrednim zadrugama.

U spomenutoj Strategiji razvoja zadrugarstva navedeni su ključni problemi u ovom segmentu koji traže rješenja. No treba istaknuti da iako su zadruge bile u pravom smislu motor razvoja za ruralni i regionalni razvoj u nizu europskih regija te doprinijele njihovoj transformaciji, u Hrvatskoj one nisu u pravom smislu uopće razvijene a što se odrazilo dodatno na njihovom neznatnom doprinosu društvenom poduzetništvu u ovom segmentu, za razliku od njihovih prepoznatih rezultata kada su u pitanju socijalne zadruge. Unatoč rezultatima ostvarenim na području EU u Hrvatskoj su zadruge još uvijek podcijenjene, akumulirajući otpor i nepovjerenje uvjetovano percepcijom prošlosti (Vojvodić, Šimić Banović, 2019.)

Zadružni zakon izuzetno koči razvoj pojedinih oblika zadrugarstva, te nisu razvijeni nikakvi drugi podržavajući mehanizmi, kao što su to pod zakonski akti, koji reguliraju porezne i druge olakšice i drugi oblici potpore. Milan Medić iz LAG-a Vallis Colapis naglašava **ograničenja za daljnji razvoj zadrugarstva uslijed nepostojanja niti jednog zadružnog inkubatora, zadružne banke ili zadružnih investicijskih fondova i zadružnih savjetodavnih službi koje bi nudile usluge tehničke pomoći, edukaciju i sl., nepostojanja bilo kojeg oblika domaćih potpora i dr.** Dodatno opterećenje je vidljivo i u fiskalnim obavezama društvenih poduzetnika u poljoprivredi.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

4. VAŽNOST POSTOJEĆEG POTENCIJALA DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI ZA DALJNI RAZVOJ SEKTORA

Unatoč nekim od istaknutih ključnih razvojnih graničenja, daljnji razvoj DP u poljoprivredi neće biti postignut ukoliko se ne iskoristi postojeći razvojni potencijal za razvoj ovog segmenta DP, a on je svakako prisutan.

Potencijal DP u P je izrazito naglašen u prvom redu kada govorimo o **lokalnom i regionalnom, tj. ruralnom razvoju**. Naime na DP se vrlo opravdano referira, u smislu doprinosa povećanju zaposlenosti i smanjenja regionalnih razlika (Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenost 2014.–2020.) Iskustvo je pokazalo da su manje razvijena područja pogodnija za razvoj društvenog poduzetništva u usporedbi sa gradovima s obzirom na izraženiju nužnu socijalnu orijentaciju poduzetnika u ruralnim područjima (Williams i Nadin, 2011). Možda upravo u toj činjenici treba razmatrati razlog za porast značaja DP u pojedinim manje razvijenim područjima EU, ali i RH. Kolaković, Šišek i Turuk (2015) također ističu da razvojni potencijal društvenog poduzetništva dolazi do izražaja i kroz socijalnu konkurentnost i poboljšanje kvalitete življenja na lokalnoj razini, što dodatno naglašava njihov značaj za manje razvijena ruralna područja RH u kojima je pružanje kvalitetnih socijalnih, kao i svih drugih usluga, poseban izazov.

Nadovezano na ruralni i lokalni razvoj, među daljnje potencijale valja izdvojiti koncept razvoja pod vodstvom zajednice, na što se u okviru EU dokumenata referira kao *Community led local development* a smisao je u tome da se dio EU sredstava treba decentralizirati na način da se dade na upravljanje lokalnim akcijskim grupama, tj. LAG-ovima, omogućavajući na taj način da se novac ulaže u razvojne projekte kroz lokalne inicijative koje su izuzetno značajne za razvoj marginaliziranih zajednica. **Niz LAG-ova ostvaruje već vrlo prepoznate i značajne rezultate prilikom strateškog planiranja i provedbe planova ruralnog razvoja u lokalnoj zajednici i potencijal za njihov razvoj je svakako naglašen te je nužno dobra iskustva proučavati i primjenjivati na primjerima manje razvijenih LAG-ova.** Njihov potencijal je dodatno naglašen činjenicom što u Hrvatskoj nije razvijena u pravom smislu solidarnost i participacija građana u demokratskom odlučivanju o raspodjeli viška vrijednosti, te ovakve inicijative, značajne za lokalnu zajednicu, mogu biti vrlo značajne za daljnji prepoznatljiv razvoj društvenog poduzetništva u ruralnim predjelima Hrvatske u kojima je potencijal za DP u poljoprivredi najizraženiji. No i ovdje valja istaknuti ograničenja kao što je to ograničavanje

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

broja JLS u LAG-ovima. Ovakve uredbe nemaju smisla tim više jer nove CLLD uredbe to više ne ograničavaju⁷.

Značajan potencijal društvenih poduzetnika u poljoprivredi leži u **možnosti da budu predvodnici kada je riječ o promišljanju održive lokalne poljoprivredne proizvodnje** i omogućavanju smislenog i organiziranog razvoja DP u poljoprivredi, te, unatoč nepravilno oslovljenim „ključnim akterima“ (braća Pivac, Đuro Gavrilović, Vindija, Dukat Lactalis i sl), budu prepoznati i podržani od strane lokalnih i regionalnih dionika kao dio onih u pravom smislu lokalnih aktera, predvodnika razvoja, koji doprinose promjenama i podizanju kvalitete življenja lokalne zajednice.

O potencijalu govore i Vojvodić i Šimić Banović (2019) prilikom razmatranja prilika i prijetnji za razvoj DP u RH u SWOT analizi. Potencijal za DP u poljoprivredi proizlazi već **iz iznimno povoljnog zemljopisnog položaja Hrvatske kao i očuvanosti prirodnih resursa koji pogoduju društvenom poduzetništvu u segmentu energetike, eko poljoprivrede i agroturizma te ga usmjeravaju prema novim sektorima proizvodnje i usluga visoke dodane vrijednosti** i korištenju prednosti energetskeg sektora, eko-agroturizama, kulturnog turizma, edukacije i socijalnog turizma kao osnove za daljnji razvoj. Također, prilike vide u počecima umrežavanja proizvoda s dodanom vrijednošću kao i u podizanju osviještenosti građana (primjerice, biranje proizvoda i usluga više dodane vrijednosti te odabir ekoloških proizvoda OPG-ova, proizvoda socijalnih zadruga i sl. (Vojvodić i Šimić Banović 2019: 119). U ovom smislu svakako valja istaknuti i stvaranje lokalnih prehrambenih proizvoda i kratkih opskrbnih lanaca, koji bi dopunjavali postojeće „duge opskrbne lance“, lokalnim DP bi osigurali bolji društveni i gospodarski učinak, potaknuli bi ih na diversifikaciju djelatnosti te omogućili bolje prihode. Na taj način se ujedno osigurava održivost poduzeća i očuvanje poljoprivredne djelatnosti u ruralnom području a što će svakako ovisiti o razini podrške od strane lokalnih i regionalnih dionika koji mogu poticati društveno povezivanje te u cjelini privlačnost i inovativnost ruralnih područja (Ruralno poduzetništvo, 2012). Sve spomenuto može biti poticaj za otvaranje novih radnih mjesta, novih poslovnih djelatnosti, te ne samo zadržati, već i privući mlade u ruralna područja, trend kojem svjedočimo u razvijanim zemljama.

Vidljivo je da se potencijal nadovezuje i na jedno od ograničenja, a to je nedovoljno prepoznat značaj međuosnažujućeg, komplementarnog i podržavajućeg djelovanja mjera

⁷ što stvara probleme u nekim područjima, primjerice ograničava Konavle i dubrovačku okolicu da osnuju LAG.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

u okviru različitih razvojnih politika. Za DP u poljoprivredi potencijal je u tom smislu svakako izuzetno vidljiv u integriranom pristupu sagledavanja sektora u odnosu na mjere, uz poljoprivrednu politiku, vezane i za demografski oporavak, regionalni i ruralni razvoj, zapošljavanje, razvoj malog gospodarstva, mjere z djelokruga socijalne politike, razvoj sporta i kulture, zdravstveni turizam, mjere održivog razvoja i dr. Primjerice, aktivnosti DP u poljoprivredi mogu biti nadovezane ne samo na spomenute prilike iz drugih razvojnih segmenata u ruralnim područjima, već i na korištenje novih izvora energije - biomase, vjetroelektrana, solarnih elektrana i hidroelektrana u ruralnim područjima-

Značaj komplementarnosti mjera više politika je još naglašenija ukoliko se uzme u obzir činjenica da je DP u poljoprivredi ključan za razvoj najmanje razvijenih ruralnih područja koja u prvom redu napuštaju visokoobrazovani mladi ljudi bez kojih je razvoj u potpunosti ograničen. Kako bi se spomenut potencijal ostvario, nužno je uspostavljanje povjerenja i stalne suradnje DP i lokalne zajednice te podrška lokalnih i regionalnih aktera i dionika njihovom djelovanju (Dronjak 2019, Bateman i Maleković, 2003). Upravo ovi dionici imaju nezanemarivu ulogu prilikom integriranja poduzeća u život lokalne zajednice u kojem djeluju te u podržavanju njegova umrežavanja s ostalim akterima i dionicima.

Razvojni potencijal DP u poljoprivredi je sve izraženiji i kada se govori o **postizanju neophodne samodostatnosti hrane** – potreba koja je došla u prvi plan uslijed COVID -19 pandemije ali i rata u Ukrajini. Za očekivati će da će potrebe za postizanjem ovog vida samodostatnosti biti sve izraženije, kao i u cjelini **postizanje otpornosti/pruživosti (resilience) lokalnih zajednica**, kako u svim područjima u zemljama članicama EU, tako i u Hrvatskoj. Iskustva hrvatskih LAGova, program LEADER sa konceptom razvoja potaknutim od strane lokalne zajednice (CLLD) tek imaju ulogu za odigrati u tom smislu.

Iskorištavanje razvojnog potencijala DP u poljoprivredi u velikoj mjeri će ovisiti o djelotvornom i učinkovitom djelovanju lokalnih i regionalnih dionika ali i lokalne zajednice u cjelini. Među ostalim, očekuje se da dodatno potiče obrazovanje za stvaranje tehnoloških i društvenih inovacija kao i da inicira i potiče društvene poduzetnike na korištenje prirodnih resursa lokalne zajednice putem organiziranja i osnivanja specijaliziranih zadruga, civilnih udruga, javnih tvrtki i dr. (Car et al. 2020.; Kirinčić, 2018).

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

Treba istaknuti da je u Hrvatskoj ukorijenjen problem što postoji izuzetno niska svijest o značaju razvojnog potencijalu u svim razvojnim segmentima pa tako i kad je riječ o DP u poljoprivredi ili DP u cjelini. Stoga, kontinuirane stručne rasprave, podizanje svijesti i vidljivosti spomenutog razvojnog potencijala od strane aktera na svim razinama, akademske zajednice, društvenih poduzetnika i medija je jedan od prvih nužnih koraka.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Evropskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

5. REZULTATI PROVEDENIH FOKUSNIH GRUPA U PODRUČJU DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI

Na temu društvenog poduzetništva u poljoprivredi, u sklopu projekta „Dijalogom do Hrvatske mreže za društveno poduzetništvo“, organizirano je šest fokus grupa u kojima je ukupno sudjelovalo 65 sudionika (1. grupa=10 sudionika; 2. grupa=13 sudionika; 3. grupa=7 sudionika; 4. grupa=15 sudionika; 5. grupa=10 sudionika; 6. grupa=10 sudionika).

Rezultati provedenog istraživanja ukazuju kako velik broj sudionika nije upoznat sa konceptom društvenog poduzetništva, odnosno ne raspolažu informacijama i znanjima o njegovom značenju kao ni normativnom okviru. Konkretnije, 17 sudionika nikada nije imalo iskustvo u području društvenog poduzetništva u poljoprivredi. Pojedini sudionici, njih 10, prepoznaje značaj zadrugarstva koje je izrazito pridonijelo povećanju zaposlenosti, suzbijanju siromaštva te ojačalo ruralni razvoj.

Na pitanje o trenutnom stanju društvenog poduzetništva u poljoprivredi 45 sudionika smatra da ono nije zadovoljavajuće. Istaknuto je kako **brojni mladi ljudi odustaju od razvijanja poslovanja u poljoprivredi kroz društveno poduzetništvo uslijed brojnih ograničenja, a oni koji egzistiraju u tom sektoru nailaze na veliku konkurenciju iz drugih zemalja koje imaju razvijen i tehnološki napredan sektor poljoprivrede.** Pojedini sudionici ističu kako poljoprivredni sektor u Hrvatskoj zaostaje za razvijenim zemljama EU čiji tehnološki procesi i suvremena oprema daju puno bolje rezultate ostvarujući ekonomije obujma.

Istovremeno, **sudionici ističu postojanje ključnog razvojnog potencijala za razvoj DP u poljoprivredi,** konkretnije, 10 sudionika smatra kako Hrvatska raspolaže potrebnim prirodnim resursima poput plodne zemlje, povoljne klime i potrebne vode.

Nadalje, 13 sudionika **prepoznaje mogućnost daljnjeg razvoja poljoprivrede/ruralnog razvoja kroz EU fondove.** Međutim, 55 sudionika fokusnih grupa istaknulo je kako su **kapaciteti (znanje i iskustvo) za pripremu i realizaciju projekata DP u poduzetništvu nedostatni.**

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

Ključna utvrđena ograničenja

- 14 sudionika navodi kako je glavni ograničavajući faktor zakonski okvir koji je vrlo kompliciran, ali i otežavajući/demotivirajući za mlade ljude koji se eventualno žele upustiti u društveno poduzetništvo u poljoprivredi
- 28 sudionika je dodatno istaknulo i financijsku nemogućnost kao dodatno ograničenje
- 29 sudionika istaknuli su manjak educiranosti, nedostatak informacija o društvenom poduzetništvu i političku nestabilnost
- 5 sudionika je istaknulo kako je uključenost tijela državne uprave u pojedinim okolnostima vrlo ograničavajuća
- 5 sudionika je istaknulo kako se HR poljoprivrednici zbog nedostatka konkurentnosti svojih proizvoda suočavaju s velikim uvozom iz EU i drugih zemalja što ih uz manjak znanja ograničava prilikom pokretanja poduzetničkih poduhvata

Ključni prijedlozi

- uspostaviti adekvatni zakonodavni okvir za razvoj DP u RH
- intenzivirati informiranje poljoprivrednika o mogućnostima financiranja te pružiti podršku prilikom plasiranja proizvoda na tržište
- povećati vidljivost ostvarenih rezultata te povećati vidljivost aktivnosti
- povećati uključenost lokalne zajednice u razvoj DP-a.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

6. NA ŠTO UKAZUJU PRIMJERI DOBRE PRAKSE DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI U RH?

Unatoč izdvojenim razvojnim ograničenjima za DP u P, u Hrvatskoj ipak djeluje uspješno niz društvenih poduzetnika u ovom segmentu, te svojim rezultatima mogu poslužiti kao uzor drugima. Valja ipak naglasiti da je većina i uspješnih društvenih poduzetnika u poljoprivredi suočena sa barem dijelom spomenutih ograničenja, no način na koji ih svladavaju je iskustveno učenje koje je dragocjeno za one koji tek kreću sa poduzetničkim pothvatima u poljoprivredi. Ujedno, te važnije slijedom svrhe ovih Smjernica, ograničenja s kojima su suočeni osnova su za pokretanje promjena u ovom segmentu društvenog poduzetništva kao i DP u cjelini.

Izdvojeni primjeri

LAG VALLIS COLAPIS - 2 projekta DP u poljoprivredi

HR-Koncept: međimurska tvrtka HR-Koncept d.o.o. koja vodi portale [Finoteka dostava](#) i [Finoteka](#). Radi se o poduzeću koje se bavi web prodajom te koje svoju poslovnu politiku temelji na prodaji hrvatskih poljoprivrednih proizvoda. Zanimljivo je s obzirom da se radi o jednom od sustava preko kojeg poljoprivrednici mogu prodati svoje proizvode krajnjim kupcima. Korisnici su poljoprivredni proizvođači iz cijele RH. Sustav se pokazao posebno korisnim za vrijeme korone, jer radi na sistemu dostave (GLS – General logistics systems) kupljene robe izravno na kućni prag. UZ RH, dostava pokriva RH i još 4 zemlje: Sloveniju, Austriju, Njemačku i Belgiju. Iako po udjelu na hrvatskom tržištu hrane djelatnost nema čak niti mikro utjecaj s obzirom da se ne ože usporediti s velikim trgovačkim lancima, ovaj je primjer relevantan iz razloga što se poslovna politika poduzeća temelji na prodaji hrvatskih poljoprivrednih proizvoda. Vlasnik poduzeća, međimurski društveni poduzetnik Hrvoje Kolman je zainteresiran i za prerastanje poduzeća u potrošačku zadrugu.⁸

Sirana Milka - mala sirana iz Duge Rese koja ima lokalni sustav otkupa mlijeka od 15 OPG-ovaca. Radi se zapravo o najboljem primjeru kako se mikro-ulaganjima i, unatoč svim teškoćama, temeljem primjene pristupa razvoju "odozdo" pokušava razviti i održati zadnje ostatke ostataka sustava organiziranog otkupa, koji inače više ne postoji. PPK nema niti jednog kooperanta u Karlovačkoj županiji, tek nekoliko u Međimurskoj županiji (koje je naslijedio kupovinom tvrtke Vajda). KIM također ima zanemarivo mali broj lokalnih kooperanata (uglavnom uvoze mlijeko u prahu, miješaju ga s vodom i prodaju na hrvatskom tržištu). Niti KIM, niti PPK ne doprinose niti na koji način lokalnom razvoju nego za prodaju uvozne hrane na hrvatskom tržištu uz maksimalne profite za vlasnike. LAG je istaknut u ovom smislu u radu sa mini-siranom koja ima 5 zaposlenih i 15 kooperanata, usmjeren na davanje firmi i kooperantima potpore iz Programa ruralnog razvoja preko LAG

⁸ trenutno ovo nije izvedivo zbog odredbi Zakona o zadrugarstvu (po kojima je minimalni zadrugarski ulog 1.000 kn, a u svijetu je to u pravilu 1-5 EUR za potrošačke zadruge).

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

natječaja. No gledajući u cjelini, radi se o tužnoj priči koja odražava surovu stvarnost hrvatske poljoprivredne proizvodnje koje nema. Uz spomenuto, a možda i ne iznenađujuće slijedom okolnosti, Sirana ima ozbiljne upravljačke probleme. Ovo je ograničenje prisutno kod mnogih DP u poljoprivredi. Realizirana je preobrazba u DP, ali zbog spomenutog problema, upitno je da li će se uspjeti završiti ESF projekt kroz koji je LAG osigurao financiranje. A tu su i dodatni problemi vezano za iskorištavanje sredstava potpore, uslijed kontinuiranog iskazivanja neprihvatljivih troškova i sl. Unatoč svemu, valja stalno naglašavati izuzetan doprinos LAGova društvenim poduzetnicima u ovakvim okolnostima.

ZELENA MREŽA AKTIVISTIČKIH GRUPA (ZMAG)

je udruga koja okuplja organske vrtlare, praktičare primjenjivih tehnologija i ekološkog graditeljstva, dizajnere permakulture, istraživače pravednih socijalnih modela organizacije i ravnopravnih međuljudskih odnosa te ekološke aktiviste. ZMAG već dvadeset godina radi na provedbi aktivnosti u područjima ekološke proizvodnje hrane i očuvanja sjemena, održivom gospodarenju otpadom, učenju o upotrebi obnovljivih izvora energije, izgradnji ekoloških i prirodnih kuća, zagovaranju i stvaranju modela dobre ekonomije, odnosno sustava društvene i solidarne ekonomije. Glavni cilj ZMAG-a je razvijanje i promoviranje permakulture, ekoloških znanja i vještina, primjenjivih modela i tehnologija, važnih za održivo življenje te podizanje kvalitete života ljudi. Projekt koji svakako vrijedi istaknuti je ZMAG-ova Društvena banka sjemena koja ima za cilj doprinijeti jačanju i poboljšavanju lokalnog sjemenarskog sustava te očuvanju što veće raznolikosti kultiviranog bilja, s naglaskom na tradicijske i autohtone sorte. Osnovana je 2018. godine na Recikliranom imanju u Vukomeriću. Ima za cilj doprinijeti jačanju i poboljšavanju lokalnog sjemenarskog sustava te očuvanju što veće raznolikosti kultiviranog bilja, s naglaskom na tradicijske i autohtone sorte. Vrijeme provedbe - Lipanj 2018 - prosinac 2022. Istaknut značaj ima i projekt kratkog lanca opskrbe Hrana za dobro kao praktičan alat za razvoj zadrugarstva i ekološke poljoprivrede u RH.

DALMATIA RURALIS – niz aktivnosti i programa usmjerenih osnaživanju DP, primjerice:

Centar za društveno poduzetništvo

Edukacija o društvenom poduzetništvu
Hrvatska mreža za društveno poduzetništvo
Izrada, praćenje i provedba projekata za društvene poduzetnike
Promocija društvenog poduzetništva

Klub za zapošljavanje – zapošljavanje nezaposlenih

Poduzetnički inkubator:

Start-up poduzetnici
Razvoj poduzetničkih ideja
Osposobljavanje za poduzetništvo
Izrada poslovnih planova, studija, elaborata, analiza, kredita

Centar za EU fondove

Promocija, priprema, izrada, provođenje projekata za EU fondove
Savjetovanje za programe i projekte EU fondova

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

PROJEKT POP-UP RURALNI DRUŠTVENO-INOVATIVNI HUBOVI

započeo je s provedbom u ožujku 2018. godine. Odobren je u okviru Otvorenog poziva "Podrška razvoju partnerstava organizacija civilnog društva i visokoobrazovnih ustanova za provedbu programa društveno korisnog učenja". Vodeći partner je **LAG Međimurski doli i bregi**, a **LAG Škoji sudjeluje u ulozi partnera zajedno s ACT Grupom iz Čakovca, Veleučilištem VERN iz Zagreba, Visokim gospodarskim učilištem iz Križevaca, te Fakultetom organizacije i informatike iz Varaždina**. Projekt kroz suradnju visokoobrazovnih ustanova, organizacija civilnog društva, studenata i lokalnog stanovništva u konkretnim ruralnim zajednicama Međimurske i Splitsko-dalmatinske županije razvija i provodi participativni program društveno-korisnog učenja u području održivog ruralnog razvoja. Opći ciljevi projekta su razvoj ruralnih lokalnih zajednica kroz pokretanje društveno-inovativnih održivih mikropoduzetničkih aktivnosti korištenjem lokalnih resursa te pokretanje lokalne ekonomije i zaustavljanje migracije iz ruralnih u urbane krajeve.

Poduzetnički centar CEDRA Split

među nizom aktivnosti, organizirao je u okviru projekta „Razvoj sustava informativno-edukacijskih i savjetodavnih usluga za MSP u poljoprivredi i društvenom poduzetništvu“ (EFRR) besplatne radionice o društvenom poduzetništvu za unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje i agroturističkih usluga, namijenjene malim i srednjim poduzetnicima, s ciljem približavanja mjera ruralnog razvoja i koncepta društvenog poduzetništva terenu.

Udruženje „Baranja“ iz Bilja koje je krajem 2009. osnovala socijalno poduzetničku zadrugu „Ruke“ kroz /projekt „Ekonomsko osnaživanje žena ruralnih područja“ koji je financiran sredstvima Svjetske banke. Kroz projekt je educirano 50 žena koje su educirane za proizvodnju povrća.

Projektom „Zajedno smo bolji i jači na tržištu“ (sufinanciran ESF) nastoji se povećati konkurentnost i održivost Zajednice braniteljskih zadruga te zadružnih organizacija i OPG-ova koji okupljaju hrvatske branitelje i članove njihovih obitelji provođenjem aktivnosti vezano za prodaju proizvoda, edukaciju, načine proizvodnje, posebice određenih autohtonih proizvoda. U okviru projekta se ujedno organiziraju radionice (npr: „Poveznica zadružnih načela i karakteristika društvenog poduzetništva“ kako bi se prikazala važnost osnivanja novih zadruga kao i podržavanje već postojećih

Koncept Eko sela – primjer Eko sela Papuk - - održivi i well being turizam, glamping, organska hrana, training centar, land art događanja, obnovljiva energija i niz drugih sadržaja usmjerenih ka stvaranju održive zajednice, na stvaranje konzorcija društvenih poduzeća, na utjecanje na društvene promjene i na prijenos modela

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

7. SMJERNICE ZA RAZVOJ POLITIKA U PODRUČJU DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI

Slijedom realiziranog desk i terenskog istraživanja moguće je izdvojiti niz ključnih obilježja DP u poljoprivredi, razvojni potencijal za ovaj segment DP, kao i razvojne potrebe koje proizlaze najvećim dijelom iz registriranih slabosti i ograničenja, ali i nužnosti za iskorištavanjem postojećeg razvojnog potencijala za DP u poljoprivredi. Istaknute razvojne potrebe koje objedinjuju sve spomenuto, osnova su za definiranje Smjernica koje slijede u narednom dijelu ovog poglavlja.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

Tablica 1 : Ključna obilježja, razvojni potencijali i potrebe društvenog poduzetništva u poljoprivredi temeljem dosadašnjih nalaza desk i terenskog istraživanja

Ključna obilježja	Razvojni potencijali	Razvojne potrebe
<ul style="list-style-type: none"> - Postepeni rast broja udruga i zadruga u poljoprivredi - Postojeće iskustvo, znanje i vještine za pripremu i realizaciju projekata kod niza udruga i zadruga - Inovativni iskoraci kod dijela DP (eko sela, glamping, pametna sela, ekološka proizvodnja hrane, dr.) - Uključivanje branitelja u DP u poljoprivredi uz istaknute rezultate pojedinih zadruga/udruga - Niz LAGova ostvaruje prepoznatljive rezultate, značajne za lokalnu zajednicu - Uspješni realizirani primjeri dobre prakse mogu poslužiti kao uzor za jačanje DP u P te za njihovo sudjelovanje u projektima relevantnim za ruralna područja - Niz uspješno realiziranih EU projekata te onih u fazi prijavljivanja 	<ul style="list-style-type: none"> - Razvoj najmanje razvijenih područja RH - Jačanje CLLD koncepta i bottom-up pristupa razvoju - konkretni utjecaji za dobrobit lokalne zajednice - Potencijal dijela LAG-ova za razvoj DP u P je naglašen te je nužno dobra iskustva proučavati i primjenjivati na primjerima manje razvijenih ii novijih LAG-ova - Povećanje kvalitete življenja u ruralnim i „periurbanim“ područjima, u najmanje razvijenim područjima RH te u potresom stradalim područjima - Fenomen „rurbanizacije“ koji naglašava potrebe za specifičnim uslugama od strane i starosjedioca i mladih u ruralnim područjima 	<ul style="list-style-type: none"> - Donijeti zakonski i pod zakonski okvir za DP - Stvoriti nove mehanizme potpore za razvoj DP u P - Djelovati sukladno preporukama realiziranog vrednovanja Strategije razvoja DP 2015-2020. - Mijenjati zakon o zadrugama - Razviti financijske instrumente potpore usmjerene DP u P a poglavito onim DP koji tek pokreću posao te DP u potpomognutim područjima - Zalagati se za sustavno promišljanje razvoja održive poljoprivredne proizvodnje, uključujući mjere usmjerene na zaustavljanje uništavanja organiziranog otkupa poljoprivrednih proizvoda - Usmjeravati mjere na zaustavljanje odlaska mladih, poglavito obrazovanih iz ruralnih područja - Vrednovati rezultate DP u P te financijski snažnije podupirati one sa relevantnim rezultatima od koristi lokalnoj zajednici

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
 MREŽE ZA DRUŠTVENO
 PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

<p>Negativna</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odsustvo sustavnog promišljanja razvoja održive poljoprivredne proizvodnje - Odlazak mladih, poglavito obrazovanih iz ruralnih područja - Sustavno uništen organizirani otkup poljoprivrednih proizvoda direktno vodi do nestajanja poljoprivredne proizvodnje - mali broj inovativnih iskoraka sa DP u poljoprivredi u nizu županija - Neusvojen Nacrt Strategije razvoja zadrugarstva iz 2004. godine kao i Smjernica za provedbu Strategije zadrugarstva iz 2004 - Izuzetna ovisnost o javnim izvorima financiranja - Nedostatna i ne-sustavna financijska potpora DP-u, poglavito start-up-ovima - Značajna fiskalna opterećenja - Nedostatna spoznaja dionika o razvojnim potencijalu DP za lokalni i regionalni razvoj i razvoj društva i gospodarstva u cjelini - Slaba vertikalna i horizontalna (međusektorska) koordinacija DP 	<ul style="list-style-type: none"> - Doprinos DP u P stvaranju i očuvanju domaće proizvodnje, s višom dodane vrijednosti u segmentu poljoprivrede - Uključenost DP u osiguravanje samodostatnost hrane u znatno većoj mjeri - Inicijative vezano za stvaranje lokalnih prehrambenih proizvoda i kratkih opskrbnih lanaca - Osiguravanje čuvanja starih poljoprivrednih sorti - Ekološka proizvodnja hrane i razvoj agroturizma - Trgovine za prodaju proizvoda malih lokalnih proizvođača po principu „poštene trgovine“ - Usmjeravanje DP prema novim sektorima proizvodnje i usluga visoke dodane vrijednosti i korištenje prednosti energetskog sektora, eko-agroturizama, kulturnog turizma, edukacije i socijalnog turizma kao osnove za daljnji razvoj (Vojvodić, Banović 2019). - Snažan naglasak na zelene teme i održivi razvoj na regionalnoj razini - Razvoj sportskog, vinskog, zelenog i drugih oblika turizma 	<ul style="list-style-type: none"> - Poticati razvoj zadrughnih inkubatora, zadrughne banke ili zadrughnih investicijskih fondova (M. Medić) - razvijati zadrughne savjetodavne službe koje bi nudile usluge tehničke pomoći, edukaciju i sl. - Izraditi Strategiju razvoja zadrugarstva - provesti ključne preporuke iz Nacrta Strategije za razvoj zadrugarstva te iz Smjernica za razvoj zadrugarstva iz 2004. god - Ugraditi koncept DP u P, uključujući razvoj zadrugarstva, u strateške dokumente koji pokrivaju ruralni razvoj i razvoj poduzetništva - Promicati udruživanje DP u P slijedom vanjskih iskustava i edukacije ali i kroz natječaje koji povezivanje potiču - Pojednostaviti procedure za prijavu za dodjelu EU sredstava i ubrzati procese donošenja odluka
--	--	--

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
 MREŽE ZA DRUŠTVENO
 PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

<ul style="list-style-type: none"> - „Preadministriranost“ od strane tijela državne uprave kada je u pitanju realizacija projekata DP financiranih EU sredstvima (pravne nejasnoće u okviru postojeće regulative) - Gotovo nepostojeća ili zanemariva podrška DP-u na razini JLPS - Nedostatno udruživanje DP u - Iz prethodnog razdoblja naslijeđeno nepovjerenje prema zadrugarstvu - Javna neangažiranost u segmentu zadrugarstva na svim razinama - Loš zadružni zakon - Nerazvijena svijest o značaju razvoja zadruga za lokalni i regionalni razvoj - Nepostojanja niti jednog zadružnog inkubatora, zadružne banke ili zadružnih investicijskih fondova (M. Medić) - Nepostojanje zadružnih savjetodavnih službi koje bi nudile usluge tehničke pomoći, edukaciju i sl. 	<ul style="list-style-type: none"> - Snažniji iskorak sa razvojem eko sela i zelenog poduzetništva - Povezivanje DP u poljoprivredi i turizmu – agroturizam, ekoturizam, zeleni turizam i dr. koncepti - Komplementarnost inicijativa iz područja nadovezanih razvojnih politika – regionalne, socijalne, zaštite okoliša, gospodarstva/MSP, turizma, novih izvora energije, kulture, dr. - Snažniji razvoj glampinga po uzoru na iskustva u Sloveniji i dr. - Razvoj koncepta pametnih sela te digitalnog nomadstva u funkciji jačanja DP u poljoprivredi - Potencijal za daljnji razvoj DP u P za ruralni razvoj u cjelini kroz EU fondove. - Značaj razvoja DP kroz zadrugarstva na hrvatskim otocima (povezivanje sa nizom drugih djelatnosti značajnih za razvoj otoka) - DP u P kao predvodnici održive lokalne poljoprivredne proizvodnje i razvojnih promjena u lokalnoj zajednici 	<p>Lokalna i regionalna razina</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jačati suradnju i koordinirano djelovanje svih ključnih aktera na regionalnoj i županijskoj razini - Učinkovitije informirati DP o raspoloživim mogućnostima relevantnim za njihov razvoj - Jačati ulogu JLPS usmjerenu na snaženje uloge DP i njihovu integraciju u život lokalne zajednice - Stvarati mogućnosti za razvoj socijalne poljoprivrede kroz proizvodnju i prodaju konkretnih roba kako za osobe iz marginaliziranih skupina tako i za poljoprivrednike koji si time osiguravaju bolje prihode. - Provoditi aktivnosti usmjerene uspostavljanju povjerenja i stalne suradnje DP i lokalne zajednice - Podržavati DP u P u procesu postizanja održivosti realiziranih projektnih zadataka - Podržavati jačanje svijesti građana o značaju DP te poticati vidljivost, umrežavanje, razmjenu iskustava i dobre prakse
---	--	--

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
 MREŽE ZA DRUŠTVENO
 PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

<ul style="list-style-type: none"> - Smanjena lokalna potražnja - Nedostatak vještina za poslovno upravljanje te radne snage sa specifičnim znanjima i vještinama (sektorsko znanje) ali i vještine strateškog planiranja i umrežavanja - Nedovoljno učenje od uspješnih iskustava u okruženju - Slaba vidljivost udruga i zadruga - Društvene i kulturološke okolnosti nisu pridavale vrijednost solidarnosti i kolektivnom uključivanju za dobrobit zajednice (Vidović, Rakin) - Postojeće udruge i zadruge u poljoprivredi nisu u dovoljnoj mjeri uključena u pripremu i provedbu projekata EU-a i drugih razvojnih projekata financiranih nacionalnim sredstvima - Pretjerana ovisnost DP u ovom segmentu na EU sredstva - Slaba umreženost i suradnja niza udruga i zadruga na području županije/regija - Pretjerana monosektorska fokusiranost poljoprivrednih zadruga i udruga - Nema znanstvenih analiza DP u P 		<p>Ostalo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uključivati znanstvenu zajednicu oko podupiranja umrežavanja, vidljivosti i ostvarenja održivosti relevantnih rezultata DP u P za lokalnu zajednicu - U jednakoj mjeri usmjeravati mjere potpore i aktivnosti ka smanjivanju ograničenja kao i na iskorištavanje postojećeg razvojnog potencijala za DP u P. - Provoditi edukaciju usmjerenu na osposobljavanje za uvođenje raznih inovacija - Jačati specifična znanja i podizati vještine DP u P za pripremu i provedbu razvojnih projekata, te realizaciju relevantnih inicijativa za lok. zajednicu, neovisno o izvoru financiranja - Osaživati otpornost/pruživost (resilience) DP u P slijedom iskustva sa COVID-19 pandemijom i mogućim sličnim ugrozama u budućnosti - Promovirati značaj i pozitivne aspekte poljoprivrede i DP u P kako bi se privukli mladi na daljnje obrazovanje i uključivanje u DP pothvate
---	--	---

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
 MREŽE ZA DRUŠTVENO
 PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

<ul style="list-style-type: none">- Slabija informiranost uslijed dislociranosti i otežanog neposrednog sudjelovanja na stručnim i drugim događanjima- Vrednovanje Strategije odrađeno tek na samom kraju razdoblja provede, umjesto u sredini te DP u P nije posebno obuhvaćeno realiziranim vrednovanjem- Poteškoće sa postizanjem održivosti realiziranih projektnih zadataka		<ul style="list-style-type: none">- Pratiti ostvarenje razvojnih učinaka za zajednicu kao osnova za daljnju podršku najdjelotvornijim- Informirati kontinuirano i sustavno sve dionike, uključujući i gradove, komore, potporne institucije i banke te druge od interesa o svrsi i značaju DP- Jačati konkurentnost DP u području ekološke proizvodnje hrane- Poticati suradnju DP u P sa privatnim sektorom/gospodarstvom ali i akademskom zajednicom (stručne rasprave, zajednička događanja, zajednička realizacija inicijativa i projekata)- Osigurati mentorstvo društvenih poduzetnika koji tek kreću sa realizacijom EU projekata
---	--	---

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

Prethodna je tablica sažeta argumentirana osnova za definiranje ključnih Smjernica koje je većim dijelom potrebno realizirati sa jedne od tri ključne razine upravljanja. Temeljem definiranih potreba, uz istovremeno uvažavanje razvojnih potencijala moguće ih je objedinjeno razmatrati grupirane na slijedeći način s time da valja naglasiti da se dio smjernica, neovisno o tome kako su grupirane, može provoditi i sa više razina⁹:

1. SMJERNICE ZA DJELOVANJE (PRVENSTVENO) SA CENTRALNE RAZINE

- **Djelovati sukladno preporukama realiziranog vrednovanja Strategije razvoja DP 2015-2020. vezano za kriterije efektivnosti/djelotvornosti, efikasnosti/učinkovitosti i učinka.**
- Osnaživati **vertikalnu i horizontalnu koordinaciju** usmjerenu na jačanje DP u P.
- **Razviti financijske instrumente potpore** usmjerene DP u poljoprivredi a poglavito onim DP koji tek pokreću posao te DP u potpomognutim područjima. Nužno je razlikovati zadrugarstvo od ostalih gospodarskih oblika, osigurati povoljnije kamatne stope te izbjegavanje dvostrukog oporezivanja.
- Osigurati **komplementarnost inicijativa** iz područja nadovezanih razvojnih politika – regionalne, socijalne, zaštite okoliša, gospodarstva/MSP, turizma, novih izvora energije, kulture, dr.
- **Sustavno smanjivati „preadministriranost“** TDU kada je u pitanju realizacija projekata DP financiranih EU sredstvima (pravne nejasnoće u okviru postojeće regulative).
- Kroz natječaje osigurati svu potrebnu edukaciju, te jaču zastupljenost natječaja za DP u P, uz ostale oblike DP.
- **Osigurati uključivanje zadrugarske opcije te razvoj DP u P kao relevantnog aspekta politike regionalnog i poljoprivrednog razvoja.**
- Znatno izraženiji značaj dati razvoju zadrugarstva

⁹ U stvari je i poželjno da se dio Smjernica provodi koordinirano, u uvjetima kontinuirane i bliske, partnerske suradnje svih ključnih razina – centralne, regionalne/ županijske i lokalne. ffgg

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

- Razmotriti mogućnost provedbe ključnih preporuka iz Nacrta Strategije za razvoj zadrugarstva te Smjernica za razvoj zadrugarstva iz 2004
 - Revidirati postojeći ili donijeti novi Zakon o zadrugarstvu
 - Poticati razvoj zadružnih inkubatora, zadružne banke ili zadružnih investicijskih fondova (M. Medić)
 - Razvijati zadružne savjetodavne službe koje bi nudile usluge tehničke pomoći, edukaciju i sl.
- Zalagati se za sustavno promišljanje razvoja održive poljoprivredne proizvodnje te zaustavljanja uništavanja organiziranog otkupa poljoprivrednih proizvoda koji vodi do nestajanja poljoprivredne proizvodnje.
- Usmjeravati mjere na zaustavljanje odlaska mladih, poglavito obrazovanih iz ruralnih područja, uključujući upravo i kroz poticanje DP u poljoprivredi

2. SMJERNICE ZA DJELOVANJE (PRVENSTVENO) SA REGIONALNE I LOKALNE RAZINE

- Provoditi aktivnosti usmjerene uspostavljanju povjerenja i stalne suradnje DP u poljoprivredi i lokalne zajednice te osigurati podršku lokalnih i regionalnih aktera i dionika njihovom djelovanju (lokalni i regionalni dionici imaju nezanemarivu ulogu prilikom integriranja poduzeća u život lokalne zajednice u kojem djeluju te u podržavanju njegova umrežavanja s ostalim akterima i dionicima). Nužna je podrška prilikom razvijanja poslovnih veza s ostalim DP unutar zajednice i šire, radi jačanja lokalnog povjerenja, zajedničke podrške i lokalne samodostatnosti. Nužno je posebno poticati DP sa inovativnim iskoracima. Ovo je moguće činiti slijedeći vanjska iskustava i kroz edukacije ali i kroz natječaje koji potiču povezivanje (u tom slučaju sa centralne razine).
- Poticati DP na očuvanje, korištenje i daljnji razvoj lokalnih prirodnih resursa.
- Osnaživati poljoprivredne zadruge i njihov društveni utjecaj:
- Osigurati jačanje svijesti i djelovanje od strane županijskih institucija glede doprinosa zadrugarstva lokalnom i regionalnom razvoju te podizanju kvalitete življenja u lokalnoj zajednici.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

- Osigurati razumijevanje i potporu poljoprivrednim zadrugama od strane ostalih institucija koje djeluju na regionalnoj razini putem financijskih, tehničkih, tehnoloških i savjetodavnih programa.
- Promicati istinski demokratske poljoprivredne zadruge, kao dio socijalne komponente razvoja, kako bi se izgradilo povjerenje i osnažile horizontalne veze – socijalni, teritorijalni i kapital odnosa unutar lokalne zajednice.
- Pratiti rezultate poslovanja pojedinih DP te njihovih razvojnih učinaka za zajednicu i dodatno poticati one sa ključni i održivim rezultatima.
- Osnaživati **otpornost/pruživost** (resilience) DP u poljoprivredi slijedom iskustva sa COVID-19 pandemijom i drugim trenutnim te budućim mogućim prijetnjama u budućnosti.

3. OSTALE SMJERNICE ZA ZAJEDNIČKO DJELOVANJE SVIH AKTERA TE OSTALIH SPECIFIČNIH DIONIKA I AKTERA (LAGOVI, RAZVOJNE AGENCIJE, POTPORNE INSTITUCIJE, OBRAZOVNE INSTITUCIJE I DR.).

- Promovirati značaj i pozitivne aspekte poljoprivrede i DP u P kako bi se **privukli mladi na daljnje obrazovanje i uključivanje u DP pothvate.**
- **Poticati edukaciju i učenje temeljem hrvatske i inozemne dobro prakse u svrhu stvaranja inovacija u DP u P;** jačanje upravljačkih vještina te drugih specifičnih znanja i vještina, uključujući za upravljanje promjenama, rizik i kreativnosti za razvoj poduzetničkih sposobnost.
- Osnaživati DP u svladavanju znanja potrebnih za pripremu i provedbu EU i dr. projekata.
- **Osigurati mentorstvo** društvenih poduzetnika koji tek kreću sa realizacijom EU projekata.
- Informirati kontinuirano i sustavno sve dionike, uključujući i gradove, komore, potporne institucije i banke te druge od interesa o svrsi i značaju DP.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

- Poticati suradnju DP u P sa privatnim sektorom/gospodarstvom ali i akademskom zajednicom (stručne rasprave, zajednička događanja, zajednička realizacija inicijativa i projekata).

4. SMJERNICE USMJERENE NA ISKORIŠTAVANJE POSTOJEĆEG RAZVOJNOG POTENCIJALA A POGlavITO VEZANO ZA:

- Jačanje CLLD koncepta i pristupa razvoju „odozdo“ te podupiranje LAG-ova sa relevantnim rezultatima vezano za DP u P - u svrhu osnaživanja najslabije razvijenih ruralnih područja u RH .
- Provoditi poticajne mjere usmjerene na DP u P radi povećanja **kvalitete življenja u ruralnim i „periurbanim“ područjima**, u najmanje razvijenim područjima RH, u potresom stradalim područjima te u svrhu jačanja koncepta „urbanizacije“ koji naglašava potrebe stanovništva u ovim područjima za specifičnim uslugama.
- Usmjeravati DP u poljoprivredi u:
 - o osiguravanje čuvanja starih poljoprivrednih sorti,
 - o osiguravanje **samodostatnost** hrane,
 - o **stvaranje i očuvanje održive domaće poljoprivredne proizvodnje, s višom dodane vrijednosti** u segmentu poljoprivrede,
 - o stvaranje **lokalnih prehrambenih proizvoda i kratkih opskrbnih lanaca**,
 - o **ekološku proizvodnju hrane**,
 - o razvoj **trgovine za prodaju autohtonih proizvoda malih lokalnih proizvođača** po principu „poštene trgovine“ .
- Kroz poticanje DP u P jačati naglasak na:
 - o **zelenе teme** (zeleno malo poduzetništvo, zeleni turizam, zeleno življenje, zelena sela, zelene regije... - održivi razvoj u cjelini na lokalnoj i regionalnoj razini,
 - o **korištenje prednosti energetskog sektora**.
- **Usmjeravati DP prema novim sektorima proizvodnje i usluga visoke dodane vrijednosti i korištenje prednosti energetskog sektora, eko-agroturizama, kulturnog turizma, edukacije i socijalnog turizma** kao osnove za daljnji razvoj (Vojvodić, Banović 2019).
- Putem DP u poljoprivredi razvijati:

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

- **zeleni i druge oblike turizma**, uključujući eno i gastronomski turizam temeljen na autentičnoj ponudi lokalne zdrave hrane i pića,
 - **seoski eko-agro turizam** temeljen na kvalitetnim lokalnim poljoprivrednim proizvodima kao značajnom pokretaču lokalne zajednice, osnažene dodatno pružanjem turističkih usluga,
 - **zdravstveni turizam** temeljen na prirodnim resursima i prirodnim ljekovitim čimbenicima, kretanju u prirodi i zdravoj prehrani,
 - **sportski (rekreativni) turizam**, koristeći prirodne preduvjete i klimu, zdravu hranu i dr.
 - **kulturni i socijalni turizam**,
 - snažniji razvoj eko sela te **glampinga** po uzoru na iskustva u Sloveniji i dr. zemljama (obalno područje uz rijeku Kupu i dr.),
 - razvoj koncepta pametnih sela kao boravišta za **digitalne nomade**.
 - sve vrste turizma kao međusobno podržavajuće i komplementarne, kao jedan oblik djelatnosti DP u P uz moguće druge aktivnosti vezano za druge razvojne segmente (zeleno poduzetništvo, socijalne usluge i inkluzivnost, poljoprivrednu industriju, edukaciju i dr.)
- Kroz zadrugarstvo jačati nove koncepte ruralnog i otočnog razvoja.

Valja konačno naglasiti da bi bilo poželjno provoditi i niz drugih smjernica za koje je izdvojena argumentirana osnova u prethodnoj tablici negativnih obilježja, razvojnog potencijala i potreba u segmentu DP u poljoprivredi. Ipak, poštujući jedno od ključnih načela EU kohezijske politike – načelo „koncentracije“, nužno je usmjeriti se prvo na uklanjanje ili barem ublažavanje dijela ključnih ograničenja za daljnji razvoj DP u poljoprivredi a potom usmjeravati mjere i aktivnosti prema rješavanju manje važnih potreba.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

LITERATURA

1. Bateman, M., & Maleković, S. (2003). *Support for Co-operative Development in Croatia – A Strategy for the Development of the Co-operative Sector in Croatia*. EU Cards Programme for Croatia, Zagreb
2. Car, S., Pašičko, R., Kordić, Z. (2020) .: Zadrugarstvo i društveno odgovorno poslovanje Socijalna ekologija, Zagreb, Vol. 29, No. 3
3. Dronjak, M. (2019). Influence of Institutional Business Factors on the Growth of Social Enterprises in Croatia. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, 48 (5), 208-220.
4. Kirinčić, V. (2018). Moguća uloga obnovljivih izvora u razvoju lokalnih zajednica. Projekt Empowering Horizon 2020 – Platforma za učenje. Kako odabrati aktivnosti(mjere) za vaš SECAP.Pula, 14. ožujka 2018. URL: <https://empowering2020.eu/wp-content/uploads/Crowdfunding.pdf> (08.06.2020.)
5. Kolaković, M., Sisek, B.,Turuk, M. (2015) Challenges and Opportunities of Social Entrepreneurship in Croatia. July 2015 Business & Economics Society International Conference, Business & Economics Society International (B&ESI), Global Business & Economics Anthology, Vol. II, December 2015, str. 92-101
6. Maleković, S. (2002). Oslonac na razvitak „odozdo“ i lokalne razvojne institucije – moguća opcija za razvitak sela u Hrvatskoj. U: Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo / uredili Maja Štambuk, Ivan Rogić, Anka Mišetić. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 305-332. – ISBN 953-6666-24-3 (Biblioteka Zbornici; knj. 17).
7. Maleković, S. , Keser, I. (2002). Strategija društvenog poduzetništva- gdje smo? Studija u okviru projekta Dijalogom do Hrvatske mreže za društveno poduzetništvo, IRMO
8. Petričević, T. (2012). Zakonodavni i institucionalni okvir za razvoj društvenog poduzetništva u jugoistočnoj Europi, CEDRA, Čakovec.

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

9. Ruralno poduzetništvo, Revija ruralnog razvoja Europske unije, (2012), Br. 10, European Commission, European Network for Rural Development
10. Šimleša, D., Bušljeta Tonković, A., & Puđak, J. (2016). Društveno poduzetništvo u Hrvatskoj: od prepoznavanja do primjene. *Revija za sociologiju*, 46(3), 271–295. <https://doi.org/10.5613/rzs.46.3.2>.
11. Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenost 2014.–2020. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf>
12. Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine (2015), Vlada RH, www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Strategija-razvoja-društvenog-poduzetništva-u-RH-za-razdoblje-2015-2020.pdf
13. Vidović, D., & Rakin, D. (2017). Social Entrepreneurship and the Revitalization of the Cooperative sector: Emergence of Social Cooperatives in Croatia and Serbia. *Social Enterprise Developments in the Balkans*, 7-22.
14. Vojvodić, I., & Šimić Banović, R. (2019). Analiza socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj s komparativnim osvrtom na regulatorni okvir. *Pravni vjesnik*, 35(2), 105-135. <https://doi.org/10.25234/pv/8023>
15. Vrednovanje Strategije razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. <http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2021/11/Zavr%C5%A1no-izvješ%C5%A1e-vrednovanje-dru%C5%A1tvenog-poduzetni%C5%A1tva.pdf>
16. Williams, C. C. & Nadin, S. (2011). Beyond the commercial versus social entrepreneurship divide. *Social Enterprise Journal*, 7(2), 118-129. <https://doi.org/10.1108/17508611111156592>

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054

KONTAKTI:

Ured: Brnaze 410, 21230 Sinj

Tel: +385 95 5765960

e-pošta: socialbiz@cerura.hr; d.ruralis@gmail.com

Internet stranica: www.socialbiz.cerura.hr

Više informacija o EU fondovima na: www.strukturnifondovi.hr i www.esf.hr

Sadržaj teksta isključiva je odgovornost Centra za ruralni razvoj CERURA HR

www.esf.hr

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

**DIJALOGOM DO HRVATSKE
MREŽE ZA DRUŠTVENO
PODUZETNIŠTVO**

Kodni broj: UP.04.2.1.06.0054